

Een cartografie van polarisatie in Brussel – *Samenvatting*

Een project van Socaba vzw

Introductie

In 2019-2020 heeft **Socaba vzw** in opdracht van **Brussel Preventie en Veiligheid (BPV)** in alle 19 gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) een onderzoek uitgevoerd over polarisatie. **“Een cartografie van polarisatie in Brussel”** is, zover wij weten, de eerste studie van deze omvang die polarisatie in het BHG en specifiek de **percepties van individuen** analyseert. Met behulp van dit onderzoek trachtte Socaba antwoord te geven op de volgende vraag: Kunnen problemen gerelateerd aan polarisatie die door Brusselaars ervaren worden hun sociaal gedrag beïnvloeden leiden tot distantieering en/of conflicten?

Gedurende twee jaar heeft het team van Socaba het methodologisch kader ontwikkeld, de enquête ontworpen en meer dan **drieduizend inwoners** van de stad Brussel geïnterviewd. De uitvoering van de enquête was verdeeld in twee fases: van 8 november tot 10 december 2019 werden respondenten de gemeenten Etterbeek, Ganshoren en Sint-Joost ondervraagd. Als gevolg van de Covid-19 maatregelen kon de enquête pas van 6 juli 2020 tot 2 oktober 2020 worden afgenomen in de overige 16 gemeenten. In totaal werden 2.971 enquêtes gevalideerd en in de analyse opgenomen. Dankzij een degelijke wetenschappelijke methodologie en de willekeurige selectie over het hele grondgebied van het BHG heeft de enquête een gedetailleerd en statistisch geldig beeld opgeleverd voor elk van de 19 gemeenten. Van het totale aantal respondenten verklaarde meer dan de helft (1.593) graag op de hoogte te worden gehouden van de resultaten en de volgende stappen van het project.

Dit document is een samenvatting van het project en de resultaten. Het document is als volgt gestructureerd:

Introductie

- Waarom een onderzoek naar polarisatie?
- De context van het onderzoek

De resultaten

- 9 polarisatie-assen
- Impact in de gemeente
- Conflict en confrontatie

Onze aanbevelingen

- De volgende stappen

Waarom een onderzoek naar polarisatie?

In de sociale wetenschappen wordt polarisatie gedefinieerd als het bestaan van **twee of meer polen (groepen) die tegenover elkaar staan**. De mate van distantieering kan variëren van vervreemding, tot frictie en uiteindelijk sociaal conflict binnen een bepaalde samenleving. De tegenstellingen tussen deze groepen kunnen gebaseerd zijn op identiteit, of culturele, ideologische en sociaaleconomische factoren en deze elementen kunnen elkaar overlappen.

Toenemende onverdraagzaamheid, vreemdelingenhaat en ideologisch extremisme vormen een grote bedreiging voor de cohesie van de Europese samenlevingen. In de Global Risk Perception Survey 2019 van het World Economic Forum wordt **“toenemende polarisatie van samenlevingen”**, na klimaatverandering, benoemd als het belangrijkste risico voor het mondiale welzijn. Polarisation ontwikkelt zich tegen een achtergrond van een groeiende ongelijkheid in inkomen en toegang tot kansen en toenemende culturele verschillen.

Opmerkelijk genoeg is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar het begrip polarisatie, bestaande onderzoeken zijn meer toegespitst op traditionele maatstaven van ongelijkheid: economische ongelijkheid en ruimtelijke spreiding. Er is nog maar weinig onderzoek naar de individuele en subjectieve percepties van polarisatie in de samenleving. Om bij te dragen aan bestaand onderzoek over polarisatie en de invloed op individueel gedrag heeft het BPV Socaba de opdracht gegeven om een grootschalig onderzoek op te zetten en uit te voeren.

Over Socaba

Socaba vzw werd opgericht in 2008 en richt zich op **onderzoek naar sociale kwesties** met als doel vertrouwen in de samenleving op te bouwen. De teams van onderzoekers en consultants zijn gespecialiseerd in **analyse van maatschappelijke vraagstukken** en het ontwikkelen van overheidsdiensten op het gebied van veiligheid, migratie en justitie. De organisatie heeft kantoren in Brussel, Londen, en Odense. Onze expertise strekt zich uit van beoordelings- en bemiddelingsdiensten tot strategische beleidsontwikkeling en capaciteitsopbouw. Ons doel is sociaal kapitaal te genereren en te investeren in sociale cohesie door innovatieve praktijken toe te passen, inclusief onderzoek op maat in moeilijk toegankelijke omgevingen of omgevingen waar weinig data van beschikbaar is.

De context van het onderzoek

Het onderzoek is een grondige analyse van de polarisatiefenomenen en hun impact in Brussel. Het onderzoek gaat uit van de hypothese dat de gevoelens van mensen over bestaande spanningen kunnen leiden tot onderlinge distantieering, vervreemding en/of conflicten. Het onderzoek richt zich op het **gedrag van individuen** in de publieke ruimte en op hun reacties op waargenomen sociale spanningen.

Het onderzoek focust daarbij met name op het gevoel van afstand dat negatieve consequenties kan hebben zowel voor individuen als voor de samenleving. Het gevoel van “afstand” (tot anderen) kan leiden tot sociaal isolement, waardoor mensen individuele “bubbels” gaan leven. Dit kan uiteindelijk leiden tot een versplintering van de samenleving en in extreme gevallen tot radicalisering van geïsoleerde individuen.

Dit onderzoek biedt een multidimensionale analyse van polarisatie en geeft antwoordt op drie hoofdvragen:

- Welke **problemen/spanningen** doen zich voor in de gemeenten van het BHG, wat is de intensiteit van deze problemen per wijk/gemeente?
- Wat is het effect van deze problemen/spanningen op het leven, de **emoties, het gedrag** en de sociale contacten van de mensen?
- Welke factoren verklaren het **ontstaan van bepaalde gedragsuitingen** gerelateerd aan polarisatie (sociale distantieering, verbaal of fysiek geweld)?

In dit innovatieve onderzoek speelt de Brusselse bevolking geen passieve rol. We wilden dat onze aanpak evenzeer gestructureerd en geleid zou worden door de wetenschap als door de persoonlijke **ervaringen van inwoners**. Een combinatie van verschillende kwalitatieve methoden (semigestructureerde interviews en focusgroepen met preventieteams en sleutelfiguren uit het maatschappelijk middenveld) werd toegepast om te achterhalen welke problemen/kwesties in Brussel de meeste spanningen veroorzaken. Vervolgens werd er een enquête afgenomen (300 variabelen) onder 3000 inwoners van het BHG om statistisch representatieve waarnemingen te ontwikkelen over de intensiteit, de impact en de drijfveren van polarisatie. Ook werden er diepte-interviews afgenomen met enkele van de respondenten.

Het onderzoek toonde aan dat polarisatie een belangrijk thema is voor de Brusselaars; niet alleen was de **respons hoog**, ook gaf een groot deel van de geïnterviewden aan op de hoogte te willen worden gehouden van de resultaten van het onderzoek. Ondanks een lange vragenlijst en een ongunstige gezondheidssituatie (COVID-19), bedroeg de gemiddelde respons 26% (vergeleken met een gemiddelde van 10% voor soortgelijke studies). De enquête werd ook met groot enthousiasme afgenomen door de veldwerkers en de ontvangers door gemeenteambtenaren, zonder hen had het onderzoek niet succesvol uitgevoerd kunnen worden.

De resultaten

De resultaten van het onderzoek tonen aan dat:

- I. **De sociaaleconomische en ruimtelijke** context van belang is: hoe ongunstiger en onevenwichtiger deze is, des te meer zal de Brusselaar geneigd zijn zich te distantiëren van anderen in de buurt. De intensiteit van de polarisatie is over het algemeen hoger in de armste gemeenten, en in bepaalde buurten met een hoge bevolkingsdichtheid en hoger percentage niet-Europese inwoners;
- II. Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest rijmt **hyperdiversiteit** (het feit blootgesteld te zijn aan een grote verscheidenheid van culturen en socio-economische profielen) zeer zelden met **hypermixiteit en sociale cohesie**. Het is de sociale band (en de kwaliteit daarvan) die de sociale cohesie versterkt, niet de sociale mix op zich. Niet de kwantiteit, maar de kwaliteit van de relaties die met verschillende personen met verschillende achtergronden worden aangeknoopt, draagt bij tot de vermindering van polarisatie.

Bovendien:

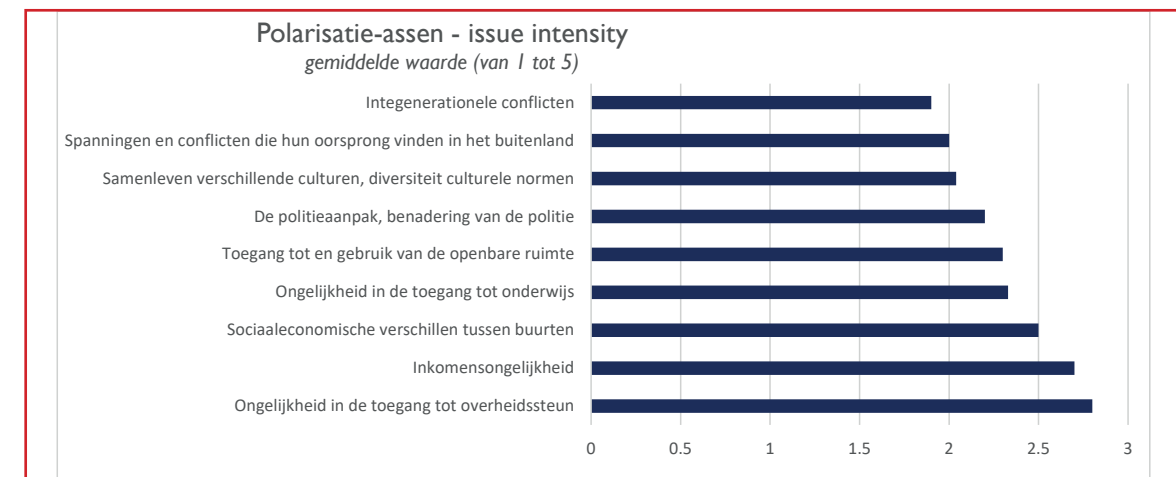
- III. Individuen die één of meer spanningen (polarisatie-assen, hieronder uitgelegd) waarnemen en de impact persoonlijk voelen, zullen zich eerder gedistantieerd van de ander voelen of het idee hebben in conflict te zijn met de ander.
- IV. De overgrote meerderheid van degenen die aangeven één of meer spanningen (polarisatie-assen) te ervaren wordt er **emotioneel door geraakt**, de helft van hen is van mening dat de spanningen kunnen leiden tot distantiëring of conflict.
- V. Hoe meer iemand zich **gediscrimineerd voelt**, hoe meer iemand gepolariseerd is.
- VI. Mannen hebben een grotere neiging gepolariseerd te zijn (t.o.v. vrouwen);
- VII. Hoe meer **vertrouwen men heeft in de instellingen**, hoe minder men gepolariseerd is;
- VIII. Hoe ouder men is, hoe minder men gepolariseerd is;
- IX. In tegenstelling tot onze aanvankelijke aanname zijn er hogere polarisatiecijfers bij mensen die in hun dagelijks leven geconfronteerd worden met een grote sociale diversiteit.

De 9 polarisatie-assen

De negen problemen/kwesties die in de eerste fase van het onderzoek aangemerkt zijn als de belangrijkste kwesties die in Brussel spanningen tussen mensen kunnen veroorzaken, (gedefinieerd als 'polarisatie-assen') zijn: **1)** Het samenleven met verschillende culturen en de diversiteit van culturele normen; **2)** Toegang tot en gebruik van de openbare ruimte; **3)** Ongelijkheid in de toegang tot overheidssteun; **4)** Ongelijkheid in de toegang tot onderwijs; **5)** Inkomensongelijkheid; **6)** Spanningen tussen verschillende generaties; **7)** Spanningen en conflicten die hun oorsprong vinden in het buitenland, die plaatselijk gereproduceerd worden **8)** Sociaaleconomische verschillen tussen buurten; **9)** De politieaanpak, benadering van de politie.

Onderstaande figuur laat zien dat er aanzienlijke verschillen zijn - **in intensiteit** - tussen de negen polarisatie-assen. Bewoners van het BHG lijken zich meer zorgen te maken over **economische problemen** (ongelijke toegang tot overheidssteun, inkomensongelijkheid) dan over kwesties gerelateerd aan samenleven in diversiteit, reproductie van conflicten of spanningen tussen de generaties. Uit de enquête blijkt dat **sociaaleconomische kwesties** de belangrijkste impact hebben op polarisatie en spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen in Brussel. Vanuit het oogpunt van de beleidsvorming is dit een positief resultaat, aangezien veel van de sociaaleconomische problemen - in tegenstelling tot identiteitskwesties - kunnen worden aangepakt door een combinatie van een gericht overheidsbeleid en investeringen.

Impact per gemeente

Het onderzoek heeft verschillen in de intensiteit van de polarisatie per polarisatie-as, per gemeente en per wijk aan het licht gebracht.

84% van de respondenten, verklaarde dat ten minste één van de negen polarisatie-assen een impact heeft in hun gemeente. Ons onderzoek bevestigde dat inwoners van gemeenten met een **hoge bevolkingsdichtheid** zich meer zorgen maken over de negen polarisatie-assen dan inwoners van minder dichtbevolkte gemeenten. Ook toonde het onderzoek aan dat in gemeenten met een **lager gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking** en met een hoger percentage niet-EU-ingezetenen, men de polarisatie-assen intenser ervaart.

- **Hoe welvarender** een gemeente is, hoe minder de inwoners spanningen ervaren in verband met "het samenleven met verschillende culturen". Inwoners van gemeenten met een lager inkomensniveau ervaren kwesties in verband met "het samenleven met verschillende culturen" daarentegen intensiever.

- **Hoe hoger de bevolkingsdichtheid** van de gemeente, hoe groter de kans dat de Brusselaars problemen ervaren in verband met de toegang tot overheidssteun. In de minder dichtbevolkte gemeenten is de ongelijke toegang tot overheidssteun minder een punt van zorg.

Een meerderheid (94%) van de respondenten die een of meer problemen (9 polarisatie-assen) in hun gemeente heeft vastgesteld, zegt emotioneel geraakt te zijn door dit probleem/deze problemen en de helft (51%) denkt dat deze problemen waarschijnlijk zullen leiden tot distantiëring of conflicten tussen hen en anderen.

Conflict en confrontatie

Uit de statistische analyses blijkt dat een hoge perceptie van spanningen gecorreleerd is met een verhoogd potentieel voor emotionele betrokkenheid, distantiëring en conflict met de ander.

Uit de resultaten blijkt dat van de respondenten die ten minste één als problematisch in hun gemeente hebben geïdentificeerd (**84% van het totaal**): **45%** verklaarde in het afgelopen jaar iemand verbaal te hebben geconfronteerd (vanwege één of meerdere van de polarisatie-assen), **22%** van de respondenten had gerechtelijke stappen ondernomen, **8%** had fysiek actie ondernomen, en **6%** had zich tot verenigingen of de pers gewend om een probleem in verband met een of meer polarisatieassen aan de kaak te stellen of te proberen op te lossen.

Terwijl de sociaaleconomische spanningen de Brusselaars het meest verontrusten, is het de **toegang tot de openbare ruimten**, de **aanpak van de politie**, het samenleven van **verschillende culturen** en de **inkomensongelijkheid** die de sterkste reacties opwekken. Het zijn de spanningen waarmee de Brusselaars in hun dagelijkse sociale relaties mee geconfronteerd worden, die de oorzaak zijn van hun soms vijandige gedrag ten opzichte van elkaar.

De helft van de mensen (51%) die aangeven dat ten minste één van negen spanningen een impact heeft op hun dagelijks leven, menen dat zij in staat zijn een conflict aan te gaan of zich van de ander te distantiëren vanwege een van de negen vastgestelde problemen. Deze gegevens schetsen een zorgwekkend beeld: ondanks de rijkdom van het Brusselse verenigingsleven lijken de bewoners vaker hun **toevlucht te nemen tot een verbale of fysieke confrontatie** of gerechtelijke stappen, dan tot civiele acties (bv. contact opnemen met verenigingen of de pers).

De door de statistische tests bevestigde verbanden verklaren niet waarom mensen hun toevlucht nemen tot fysieke confrontatie. Maar ze wijzen wel op omstandigheden die dergelijk gedrag waarschijnlijker maken. Ten eerste verhoogt een hogere polarisatie het risico dat geweld wordt gebruikt. Ten tweede maakt de ervaring van discriminatie het waarschijnlijker dat mensen fysiek geweld gebruiken. Ten derde, als men in het algemeen de overheidsinstellingen vertrouwt, is men in het algemeen minder geneigd geweld te gebruiken.

Onze aanbevelingen

Op basis van de transversale objectieven van het Globaal Veiligheids- en Preventieplan (GVPP) 2017-2020 en de resultaten van het onderzoeksproject beveelt Socaba aan om bij elk theoretisch of praktisch initiatief inzake polarisatie in Brussel rekening te houden met de volgende richtlijnen:

- Een preventieve aanpak die zich in de eerste plaats richt op het **bestrijden van de belangrijkste oorzaken** van spanningen (sociaaleconomische ongelijkheden) in plaats van op de extreme gevolgen van individuele polarisatie (gewelddadige uitingen).
- Diepgaand onderzoek naar de **beweegredenen** die burgers ertoe brengen op spanningen te reageren met verbaal en fysiek geweld in plaats van civiele actie (verenigingen, pers). Samen met de burgers nagaan welke stappen kunnen worden ondernomen om civiele actie aantrekkelijker en toegankelijker te maken.
- Tijdens de diepte-interviews legden de geïnterviewden veel nadruk op de rol die **onderwijs en educatie** kunnen/moeten spelen bij het bevorderen van integratie en het verkleinen van sociale afstanden. Het is dan ook interessant om de onderwijssector bij elke bewustmakingscampagne te betrekken.

- Maatschappelijke organisaties (vzw's, NGO's) staan in direct contact met de bevolking, met name in de meest kansarme omgevingen, en spelen een **sleutelrol bij het creëren en in stand houden van sociale banden**, die van cruciaal belang zijn om polarisatie tegen te gaan. Zoals uit dit onderzoek blijkt, is het niet de **kwantiteit maar de kwaliteit** van de relaties die met verschillende personen met verschillende achtergronden worden aangegaan die de polarisatie helpt afzwakken. Wil men de sociale samenhang (en niet de sociale mix op zich) versterken met sociaal cement, dan is het van essentieel belang dat de rol van verenigingen en NGO's als plaatselijke "fabrieken" van sociale cohesie wordt versterkt.

- Uit de kwalitatieve analyses is gebleken dat **discriminatie op basis van identiteitskenmerken** in Brussel als een belangrijk fenomeen wordt beschouwd, dat een impact heeft op de sociale relaties en op het leven van de mensen. Met name bij vrouwen zorgt dit voor een onveilig gevoel. Elke vorm van discriminatie, die een bron van sociale spanningen is, moet derhalve door alle actoren in de veiligheids- en preventiesector worden bestreden.

- Uit de diepte-interviews bleek dat er een gebrek aan communicatie en interactie is tussen de verschillende gemeenschappen die in Brussel wonen. Wij bevelen aan maatregelen te treffen om communicatie tussen de verschillende gemeenschappen te openen, met als doel etnische, sociale en culturele segmentatie te verminderen.

De volgende stappen: De dialoog tussen Brusselaars voortzetten

Voor het einde van 2021 neemt Socaba contact op met de **1.593 respondenten** die hadden aangegeven dat zij op de hoogte wilden worden gehouden van de resultaten van de studie. Zij zullen worden uitgenodigd om deel te nemen aan een **uitwisseling van ideeën** met als doel innovatieve oplossingen te creëren om de polarisatie in Brussel tegen te gaan. In samenwerking met Socaba zullen geïnteresseerde Brusselaars **video's en andere creaties** kunnen maken om hun specifieke aanbevelingen kenbaar te maken. Het doel van deze activiteit is politici, beleidsmakers, en andere burgers te informeren over oplossingen om polarisatie te verminderen en zo de spanningen, distantiëring en sociale conflicten zo veel mogelijk tegen te gaan.

Dit vervolg op het onderzoek wordt door Socaba vzw uitgevoerd in opdracht van Brussel Veiligheid en Preventie. Het project duurt in totaal drie jaar. Na een proeffase van een jaar zullen Brusselaars op regelmatige basis worden uitgenodigd om **samen oplossingen te creëren en te verspreiden via verschillende communicatiekanalen**.

Meer informatie en nieuws over het project is te vinden op: www.socaba.org

Praktische informatie

Socaba vzw

Kunstlaan 46

1000 Brussel

België

+32 2 315 3375

info@socaba.org